บทที่ 5
สรุป อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องผลกระทบทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมของเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะต่อชาวประมงพื้นบ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ภายหลังจากการก่อสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะมาเป็นระยะเวลา 10 ปี(2520)ต่อกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านในตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้วิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม(Non-participant Observation)ในการเก็บข้อมูลเรื่องต่างๆ ได้แก่ การสังเกตสภาพแวดล้อม สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของชาวประมงพื้นบ้าน และการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน เครื่องมือประมงที่ชาวบ้านใช้ในปัจจุบัน วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ(Informal Interview)ทำการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ(Formal Interview)ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของทางหน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน ในประเด็นผลกระทบทางด้านสังคม ได้แก่ การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ทรัพยากรสัตว์น้ำ การจัดการทรัพยากร การประชุมกลุ่มย่อย(Focus Group Discussion)เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้อาวุโสที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านหรือผู้รู้ของชุมชน และชาวประมงพื้นบ้านในปัจจุบันของตำบลคูขุด ผลการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายหลังจากสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะมาเป็นระยะเวลา 10 ปีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2547(ปัจจุบัน) ซึ่งสามารถอธิบายสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้(ดูตาราง 5.1 ประกอบ)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สภาพทางด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 และช่วงปี พ.ศ.2500-2519 (ในอดีต)

ช่วงก่อนปี พ.ศ.2500

- ทรัพยากรสัตว์น้ำ

คลองระวะเป็นคลองที่มีทางเชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบสงขลากับทะเลอ่าวไทย จึงเป็นเส้นทางที่มีน้ำเค็มและน้ำจืดไหลหมุนเวียนเข้า-ออกไปมาตามฤดูกาลอยู่ตลอด ซึ่งมีส่วนทำให้น้ำในทะเลสาบสงขลามีลักษณะที่เป็นทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม นอกจากจะเป็นทางไหลเวียนของน้ำแล้วยังพบว่าคลองระวะยังเป็นเส้นทางอพยพเข้ามาอาศัย เจริญเติบโต และวางไข่ในทะเลสาบของสัตว์น้ำหลายๆชนิด จึงพบว่าทะเลสาบสงขลาในอดีตนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม กว่า 700 ชนิด หมุนเวียนเข้ามาอาศัยอยู่ในทะเลสาบเป็นวัฏจักรทุกๆปี

- การประกอบอาชีพ

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในตำบลคูขุดในอดีตนั้นจึงเข้ามาเพื่อแสวงหาทรัพยากรโดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะเด่นของทะเลสาบสงขลาที่มีลักษณะเป็นทะเลสาบสามน้ำ ส่งผลต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบเป็นอย่างมาก ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ตำบลคูขุดนั้นมีพื้นที่ขนานอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลา จากลักษณะดังกล่าวจึงเอื้อต่อการประกอบอาชีพประมงเป็นอย่างมาก จึงพบว่าในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลคูขุดนั้นมีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกันเกือบทุกครัวเรือน ชาวประมงหากินง่าย ทั้งในบริเวณทะเลสาบและบริเวณป่าชายเลนมีสัตว์เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ นกเป็ดน้ำนับพันตัว นกยาง นกเหยี่ยว นกน้ำต่างๆ จระเข้ และปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลาตุกทะเล ปลากดหัวแข็ง ปลากะพงขาว ปลากระบอก ปลาท่องเที่ยว ปลาขี้ตัง ปลาตีน กุ้งกุลาดำ กุ้งหัวมัน กุ้งขาว เป็นต้น การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนขณะนั้นเป็นการประกอบอาชีพเพื่อยังชีพเท่านั้น และมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตแทนการค้าขาย

จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่มากมายในทะเลสาบ มีปลานานาชนิดให้จับได้ทุกๆฤดูกาล และทุกๆส่วนของทะเลสาบ ทำให้เครื่องมือที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำในสมัยนั้นจึงเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่เรียบง่ายไม่มีความสลับซับซ้อน เครื่องมือประมงทุกชิ้นประกอบขึ้นจากภูมิปัญญา และฝีมือของชาวประมงเอง เช่น แห สุ่ม ไซ ยอ เบ็ด อวน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วชาวประมงยังมีวิธีการที่ใช้ในการรักษาเครื่องมือประมงให้มีความคงทนสามารถใช้ทำประมงได้นาน และเชื่อกันว่าเมื่อปฏิบัติแล้วจะสามารถใช้จับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก ได้แก่ การนำเอาไข่เป็ดโดยเอาเฉพาะไข่ขาวมาทาอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประมง ความรู้ในการประกอบ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

อาชีพประมงของชาวบ้านได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีตจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน มีการเรียนรู้จากปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ความรู้ต่างๆจึงได้มีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน โดยการใช้การสังเกตจากสภาพธรรมชาติรอบๆตัว ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตธรรมชาติของ คลื่น ลม กระแสน้ำ ในฤดูกาลต่างๆ เป็นต้น นอกจากความรู้ต่างๆเหล่านี้ได้มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษแล้ว ชาวประมงยังสามารถที่จะเรียนรู้ความรู้ในการทำประมงได้จากผู้อาวุโสในครอบครัวและในหมู่บ้าน

- <u>ความสัมพันธ์ทางสังคม</u>

ในอดีตพบว่าชุมชนของชาวบ้านในตำบลดูขุดนั้นสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลา อบรม สมาชิกของครอบครัวเพื่อที่จะทำให้สามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องและปกติสุข ทั้งนี้เนื่องมาจากการประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านต้องมีการ พึ่งพิง ฐานทรัพยากรจากในทะเลสาบ ครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆให้กับลูกหลาน ได้แก่ ความรู้ในการประกอบอาชีพประมง ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ในการใช้เครื่องมือประมง การซ่อมแซมเครื่องมือ ความรู้พื้นบ้านในการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น โดยพบว่าลูกผู้ชายจะติดตามพ่อออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลสาบตั้งแต่เล็กๆ ส่วนลูกผู้หญิงจะอยู่ที่บ้านและแม่จะเป็นผู้สอนให้ทำงานบ้าน นอกจากนี้ยังติดตามแม่ไปยังตลาดในหมู่บ้านเพื่อขายสัตว์น้ำที่ครอบครัวสามารถจับมาได้ จากลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ในอดีตนั้นสมาชิกในครอบครัวของชาวประมงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน เรียกได้ว่ามีความอบอุ่นเป็นอย่างมาก

สำหรับความสัมพันธ์ในชุมชนของชาวบ้านในตำบลดูขุดในอดีตนั้นมีความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันเป็นอย่างมาก ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นในหลายๆลักษณะ เช่น การช่วยเหลือกันในการทำประมง การช่วยกันสร้างเรือ การช่วยกันสร้างบ้าน เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลสาบทำให้ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้ง่าย ใช้ระยะเวลาในการออกทะเลไม่นานก็สามารถจับสัตว์น้ำได้เป็นลำๆเรือ จึงทำให้เวลาในการพบปะกันของชาวบ้านในชุมชนมีเวลามาก เพราะไม่ได้เสียเวลาไปกับการออกทะเลมากนัก อีกทั้งชุมชนในอดีตนั้นระบบความอาวุโสมีความสำคัญเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากผู้อาวุโสในหมู่บ้านนั้นจะมีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ยปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาเรื่องความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หรือปัญหาต่างๆ นอกจากนี้ผู้อาวุโสยังทำหน้าที่คอยตักเตือน ให้สติ และให้ความรู้กับคนในชุมชนอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย สังคมในอดีตของชาวประมงในตำบลดูขุดจึงนับได้ว่ามีอยู่รวมกันอย่างมีความสุขสงบ ความขัดแย้งกันของชาวบ้านในชุมชนมีน้อยมาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- การจัดการทรัพยากร

การจัดการทรัพยากรของชาวประมงในอดีตนั้นจะมีลักษณะขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แต่จะแฝงอยู่กับความเชื่อ ประเพณี และธรรมเนียมต่างๆ ที่ได้มีการสืบทอดต่อๆกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งระบบความเชื่อต่างๆของชาวบ้านในชุมชนมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบ ตัวอย่าง เช่น เชื่อว่าแหล่งธรรมชาติที่สำคัญมักจะมีทวดต่างๆสิงสถิตอยู่ และมีความเชื่อที่สืบทอดกันมาในลักษณะของการห้ามทำลายธรรมชาติ คนที่ไม่เชื่อก็จะถูกลงโทษ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง"ผีประจำทะเล"ที่คอยดูแลการใช้ทะเลของชาวประมง ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง"แม่ย่านางประจำเรือ"ที่คอยปกป้องคุ้มภัยแก่เจ้าของเรือที่ใช้ทะเลอย่างถูกต้อง ความเชื่อในการไม่จับสัตว์น้ำในช่วงเวลาที่สัตว์น้ำวางไข่ เป็นต้น ซึ่งความเชื่อต่างๆเหล่านี้เป็นความเชื่อที่สร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องทะเลของชาวประมงให้ใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ไม่ทำลายทรัพยากร

นอกจากนี้เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงของชาวบ้านในสมัยก่อนนั้นก็มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรเช่นกัน เพราะเครื่องมือในอดีตเป็นเครื่องมือที่ไม่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำวัยอ่อน เพราะเครื่องมือแต่ละชนิดจะใช้ดักจับสัตว์น้ำอย่างแยกแยะเฉพาะชนิด เฉพาะขนาด ตามฤดูกาลต่างๆ เช่น อวนกุ้งก็จะจับเฉพาะกุ้งที่ได้ขนาด หรืออวนปูจะใช้จับปูบางชนิดเท่านั้น เพราะตาอวนจะมีขนาดใหญ่ สัตว์น้ำขนาดเล็กจะไม่ติด จะเห็นได้ว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในอดีตของชาวประมงนั้น มีการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ภายใต้แบบแผนและภูมิปัญญาที่ได้มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

ช่วงปี พ.ศ.2500-2519

- ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบในช่วงแรกไม่มีความแตกต่างจากช่วงก่อนหน้านี้มากนัก ทรัพยากรในทะเลสาบยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก อย่างไรก็ตามตั้งในช่วงพ.ศ.2506(ตั้งแต่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรก)เป็นต้นมาปริมาณความต้องการบริโภคสัตว์น้ำของประชาชนมีความต้องการที่สูงขึ้นมาก ทำให้มีการจับสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นตามไปด้วย แต่ทรัพยากรสัตว์น้ำก็ไม่ได้ลดลงแต่อย่างใดทั้งนี้เนื่องมาจากทะเลสาบยังคงมีความสมบูรณ์อยู่ ยังมีความสามารถในการรองรับ และยังคงสามารถฟื้นตัวได้อยู่ แต่หลังจากช่วงพ.ศ.2516 เป็นต้นมาชาวประมงได้มีการนำเครื่องมือประมงที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการทำประมง มีการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ประกอบกับมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากระวะในปี พ.ศ.2510 หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า"การปิดปากระวะ" ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มลดปริมาณลงไปอย่างเห็น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ได้ชัด แต่ชาวประมงก็ไม่ทราบสาเหตุที่แน่นอนว่าทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลงไปนั้นมาจากสาเหตุใด จนในช่วงปี พ.ศ.2519 ได้มีการสำรวจจากสถานีเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดสงขลาพบว่าวงจรชีวิตของสัตว์น้ำได้อาศัยช่องทางปากคลองระวะในการดำเนินชีวิต โดยสัตว์น้ำได้ใช้เส้นทางนี้เดินทางเข้ามาอาศัยในทะเลสาบ

- <u>การประกอบอาชีพ</u>

จำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพประมงในตำบลคูขุดและรอบๆทะเลสาบสงขลามีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นมาก รูปแบบการทำประมงได้เปลี่ยนแปลงไปจากการทำเพื่อยังชีพได้เปลี่ยนมาเป็นเพื่อการพาณิชย์ ชาวประมงในชุมชนมีการดิ้นรนทุกวิถีทางเพื่อที่จะทำให้ตัวเองสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น มีการคิดค้น และนำเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงแบบใหม่ๆมาใช้ มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของเครื่องมือในการทำการประมง เช่น เปลี่ยนจากเส้นเชือกด้ายมาเป็นไนลอน มีการนำเครื่องมือที่มีความทันสมัยมาใช้ เช่น เรือหางยาว อวนขนาดใหญ่ อวนรุน อวนลาก โพงพาง เป็นต้น และเริ่มมีการทำประมงที่ผิดกฎหมายเพื่อให้สามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากขึ้น เช่น การใช้สารเบื่อเมา การใช้กระแสไฟฟ้าช็อต เป็นต้น ในช่วงนี้ชาวบ้านได้นำเครื่องมือประมงที่ทันสมัยมาใช้ควบคู่ไปกับความรู้ในการจับสัตว์น้ำที่ได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ทำให้ประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำสูงขึ้น และสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มาก

- <u>ความสัมพันธ์ทางสังคม</u>

จากสาเหตุที่ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นที่ต้องการของท้องตลาดมาก ชุมชนมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกมากขึ้น ความสัมพันธ์กันภายในครอบครัวของชาวประมงในช่วงแรกของช่วงนี้ไม่แตกต่างจากช่วงก่อนหน้านี้มากนัก อาจจะเป็นเพราะทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบยังมีเพียงพอกับความต้องการของชาวบ้าน และชาวบ้านยังสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่มากอยู่ ทำให้ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีรายได้ที่สามารถจะจุนเจือครอบครัวได้อยู่ แต่ในช่วงระยะหลังสัตว์น้ำเริ่มมีปริมาณที่ลดลง ทำให้ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือโดยการนำเครื่องมือที่ทันสมัย และมีประสิทธิภาพมาใช้ ส่งผลให้มีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เป็นเหตุให้มีการกู้หนี้ยืมสินซึ่งแหล่งเงินกู้ที่สำคัญคือ เฒ่าแก่ที่รับซื้อปลานั่นเอง เมื่อชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้ก็จะต้องนำสัตว์น้ำเหล่านั้นมาขายเพื่อเป็นการหักลบหนี้สิน หลังจากปีพ.ศ.2516 เป็นต้นมาชาวบ้านเริ่มมีรายได้จากการทำประมงที่น้อยลงๆ จนในที่สุดการทำประมงเริ่มขาดทุนและเริ่มไม่คุ้มค่ากับการลงทุน เริ่มมีปัญหารายได้ไม่เพียงพอต้องไปกู้ยืมหนี้สิน จนบางครัวเรือนมีการอพยพไปหางานทำยังพื้นที่อื่นๆ คนหนุ่มสาวเริ่มออกจากบ้านไปเป็นกรรมกร และเข้าไปเป็นแรงงานทำงานในโรงงานอยู่ในเขตเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มมีปัญหา พ่อแม่ลูกเจอหน้ากันน้อยลง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ในช่วงนี้เกิดความขัดแย้งกันของชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายที่ชาวบ้านบางรายนำมาใช้ เช่น อวนรุน ได้ทำลายเครื่องมือประมงพื้นบ้านของชาวบ้านให้ได้รับความเสียหาย มีการแย่งชิงพื้นที่ร่องน้ำเพื่อใช้ในการวางโพงพาง เรียกได้ว่าความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของชาวบ้านในชุมชนลดน้อยลง ชาวบ้านมีความเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น นอกจากนี้ในช่วงนี้ทางจังหวัดสงขลาได้มีการประกาศให้พื้นที่ทะเลสาบสงขลาบริเวณหมู่ที่ 4 เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์นกน้ำ ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีพื้นที่ในการทำประมงน้อยลง ทำให้ชาวบ้านมีการลักลอบจับสัตว์น้ำในพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งเป็นการเพิ่มความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เป็นผู้ดูแลเขตอนุรักษ์ และชาวบ้านในหมู่บ้าน

- <u>การจัดการทรัพยากร</u>

ในช่วงนี้มีการแสวงหา และมีการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเข้มข้นก็ว่าได้ ความเชื่อต่างๆที่มีส่วนในการช่วยอนุรักษ์พันธุ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตค่อยๆมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด เช่น มีการทำการจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ในเดือนตุลาคมเพราะสัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงนี้จะมีราคาที่สูงกว่าในช่วงอื่นๆ มีการทำประมงโดยไม่มีวันหยุดและมีการออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลสาบทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น เป็นต้น รูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านในตำบลคูขุดเป็นไปในลักษณะที่มุ่งหวังประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ

ผลกระทบด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมภายหลังจากสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะมาเป็นระยะเวลา 10 ปีตั้งแต่ปี พ.ศ.2520-2547(ปัจจุบัน)

- <u>ทรัพยากรสัตว์น้ำ</u>

ภายหลังจากมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากคลองระวะไปแล้วเป็นระยะเวลา 10 ปี ผลกระทบต่างๆที่มีต่อทะเลสาบสงขลาก็เริ่มส่งผลอย่างชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำทั้งนี้พบว่าคลองระวะเป็นคลองที่สัตว์น้ำจากอ่าวไทยใช้เป็นเส้นทางในการอพยพเข้ามาอาศัย หลบภัย เจริญเติบโต และเข้ามาวางไข่ยังทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีส่วนทำให้ทะเลสาบสงขลามีความสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด เมื่อมีการสร้างเขื่อนฯเกิดขึ้นทำให้เหมือนเป็นการตัดเส้นทาง และวงจรชีวิตของสัตว์น้ำที่จะเข้ามายังทะเลสาบ ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณของสัตว์น้ำ และความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบ นอกจากนี้การสร้างเขื่อนฯยังมีผลทำให้ระบบการไหลเวียนของกระแสน้ำจืด น้ำเค็มในทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะเมื่อกั้นเขื่อนที่ปากคลองระวะมีผลทำให้น้ำในลำคลอง และในทะเลสาบตอนบนมีสภาพเป็นน้ำจืดถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของน้ำ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำกร่อย และสัตว์น้ำเค็ม อีกทั้งสภาพน้ำที่เป็นน้ำจืดยังเอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโตของวัชพืชน้ำชนิดต่างๆอีกด้วย สภาพต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงไป และบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้วจากทะเลสาบ เช่น ปลาพรหม ปลาตุ่ม ปลาฝักพร้า ปลาควาย ปลาเหลียบ ปลาโคบมัน ปลาทราย เป็นต้น และพบว่าในปัจจุบันในทะเลสาบสงขลาเหลือปลาอยู่ประมาณเพียง 327 ชนิด นอกจากนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการ ชาวประมง และผู้ค้าสัตว์น้ำ ต่างก็ระบุตรงกันถึงการลดลงของสัตว์น้ำในเขตทะเลน้อยและทะเลหลวง เมื่อเปรียบเทียบกับผลการจับในอดีต

- <u>การประกอบอาชีพ</u>

การประกอบอาชีพประมงของชุมชนในช่วงนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนหน้านี้เป็นอย่างมากทั้งนี้เป็นเพราะจำนวนสัตว์น้ำในทะเลสาบที่ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบนิเวศของทะเลสาบได้เสื่อมโทรม และเปลี่ยนแปลงลงไปเป็นอย่างมาก การทำประมงในช่วงนี้มีความลำบากมากสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้มีปริมาณที่น้อย และคุณภาพของสัตว์น้ำที่จับได้ก็มีคุณภาพที่ต่ำ เช่น กุ้ง ปลาที่ชาวบ้านจับได้มีขนาดเล็กทำให้ขายไม่ได้ราคา ส่งผลให้ชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือประมงโดยการลดขนาดตาอวนที่ใช้ทำประมงให้มีขนาดเล็กลงซึ่งชาวบ้านบางรายมีการนำอวนที่มีตาอวนที่เล็กมาก คือ ขนาด 0.5 เซนติเมตร มาใช้ในการจับสัตว์น้ำ มีการเพิ่มเครื่องมือประมงมากกว่าเดิม บางครัวเรือนซึ่งเดิมมีการใช้เครื่องมือกัด(ข่าย)ทำการประมงประมาณ 100-200 หมอน(1 หมอนเท่ากับ 40 เมตร) ได้มีการเพิ่มจำนวนกัดเป็นประมาณ 400-500 หมอน มีการลักลอบทำประมงด้วยเครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เช่น ใช้สารเบื่อเมา การใช้กระแสไฟฟ้าช๊อต เป็นต้น แต่ผลผลิตสัตว์น้ำก็ไม่ได้สูงขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ความรู้พื้นบ้านต่างๆในการจับสัตว์น้ำของชาวบ้านในชุมชนก็ได้มีการสูญหายไป ทั้งนี้เพราะปริมาณสัตว์น้ำที่มีอยู่ในทะเลสาบลดจำนวนลง การใช้วิธีพื้นบ้านในการจับสัตว์น้ำนั้นสามารถจับสัตว์น้ำได้ในปริมาณที่น้อยมากซึ่งส่งผลทำให้การถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนรุ่นต่อไปทำได้ยากตามไปด้วย ตัวอย่างความรู้พื้นบ้านที่ได้สูญหายไป คือ ความรู้พื้นบ้านในการจับปลากระเบน เพราะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการไหลเวียนของกระแสน้ำในทะเลสาบหลังจากมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากระวะขึ้น ในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีชาวประมงก็จับปลากระเบนได้น้อยลง และปลากระเบนบางชนิด ได้แก่ ปลากระเบนธง ก็แทบจะสูญหายไปจากทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- ความสัมพันธ์ทางสังคม

เมื่อปริมาณของสัตว์น้ำในทะเลสาบลดลง และความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลาส่งผลทำให้ชาวบ้านมีรายได้ในการทำประมงน้อยลง ชาวประมงมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น เพราะรายได้ที่ได้มาใช้จ่ายในด้านต่างๆของครอบครัวล้วนแล้วแต่ได้มาจากการทำการประมงเป็นหลักทั้งสิ้น ตั้งแต่เงินลงทุนทำการประมง ค่าอาหารโดยเฉพาะค่าข้าวสาร ค่าส่งบุตรศึกษาเล่าเรียน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ส่งผลให้ชาวบ้านบางครอบครัวต้องเลิกอาชีพเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ๆ และบางครอบครัวก็ต้องออกไปแสวงหาอาชีพใหม่นอกชุมชน เช่น คนหนุ่มสาวจะออกจากบ้านไปเป็นกรรมกรในเขตเมือง ได้แก่ อำเภอหาดใหญ่ และในตัวเมืองสงขลา หรือไม่ก็ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ ส่วนคนที่สูงอายุส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในชุมชนและพยายามที่จะสืบทอดอาชีพประมงต่อไป ส่งผลกระทบทางด้านลบต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ ลูกพบปะกันน้อยลง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ปัญหายาเสพติด การลักขโมย เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนน้อยลง ต่างคนต่างอยู่ ชุมชนล่มสลาย ส่วนบางครอบครัวที่ได้อพยพไปขายแรงงานในเมืองต้องออกจากชุมชนไปพักพิงตามแหล่งชุมชนแออัด

นอกจากนั้นแล้วการสร้างเขื่อนปิดปากคลองระวะยังเป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นระหว่างชาวประมงและชาวนา ทั้งนี้เนื่องมาจากการเรียกร้องให้มีการรื้อถอนเขื่อนฯของชาวประมง ซึ่งการรื้อถอนเขื่อนฯนั้นจะมีผลกระทบทำให้ชาวนาในบริเวณพื้นที่ราบตอนบนของทะเลสาบสงขลาได้รับผลกระทบไม่สามารถที่จะนำน้ำในคลองระวะ และน้ำในทะเลสาบไปใช้ในการทำนาได้ จึงทำให้เกิดการต่อต้านและความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างชาวบ้านทั้งสองกลุ่มเมื่อมีเวทีพูดคุยและประชุมร่วมกันในหลายๆครั้งระหว่างชาวบ้านในทะเลสาบ

- การจัดการทรัพยากร

การสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากคลองระวะนั้นเป็นการตัดวงจรการหมุนเวียนของน้ำในทะเลสาบ ตัดวงจรการเคลื่อนย้ายของสัตว์น้ำที่จะเข้ามาอาศัย เจริญเติบโต และวางไข่ในทะเลสาบสงขลา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในทะเลสาบทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน และทำให้สภาพน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต เกิดปัญหาปริมาณสัตว์น้ำลดลงไปเป็นอย่างมาก จากสภาพปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวประมงในพื้นที่ตำบลคูขุดและหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของวิถีการดำเนินชีวิต อาชีพ และสังคม ด้วยสาเหตุปัญหาต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงทำให้ชาวประมงที่ได้รับผลกระทบเริ่มจะตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และได้มีการปรึกษาหารือกันเพื่อหาลู่ทางในการเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำให้มากขึ้น มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำกลับคืนสู่ทะเลสาบ มีการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำขึ้น และในที่สุดชาวบ้านก็ได้มีการรวมตัวกันเป็น"ชมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอสทิงพระ"ขึ้นมา ซึ่งเป็นการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

รวมตัวกันของชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาให้มีความอุดมสมบูรณ์กลับมาอีกครั้งหนึ่ง จากการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวบ้านในพื้นที่ส่งผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำเริ่มมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสังเกตได้จากปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงสามารถจับได้ และปลาบางชนิดที่ไม่ค่อยพบเห็นก็สามารถพบเห็นได้บ่อยขึ้น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำนี้จะส่งผลดีต่อรายได้ และเศรษฐกิจของชุมชนต่อไป นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่างๆที่ชาวบ้านได้ร่วมมือกันทำนั้น ยังทำให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชนตามไปด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 5.1 แสดงการเปรียบเทียบสภาพทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงเวลา

สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม	ก่อนปี พ.ศ.2500	ช่วงปี พ.ศ.2500-2519	ผลกระทบช่วงปี พ.ศ. 2520-2547(ปัจจุบัน)
ทรัพยากรสัตว์น้ำ	- มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพระบบนิเวศที่หลากหลายของทะเลสาบทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม เป็นแหล่งอาศัย และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนาๆชนิด พันธุ์ปลาที่พบทั้งหมดประมาณ 700 ชนิด	- ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มมีปริมาณลดลง จากหลายสาเหตุ เช่น การใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย การใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ การใช้สารเบื่อเมา การใช้ไฟฟ้าช็อต อวนรุน เป็นต้น และการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากระวะ	- ทรัพยากรสัตว์น้ำอยู่ในสภาวะวิกฤต เหลือปลาอยู่ประมาณเพียง 327 ชนิด ปลาที่สูญพันธุ์ไปแล้ว ได้แก่ ปลาพรหม ปลาตุ่ม ปลาฝักพร้า ปลาควาย ปลาเหลียบ ปลาโคบมัน ปลาทราย เขื่อนฯปากระวะยังทำให้ทะเลสาบตื้นเขินและสภาพการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไป
การประกอบอาชีพ	- เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติสูง โดยเฉพาะทรัพยากรสัตว์น้ำ ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และไปในลักษณะเพื่อการยังชีพ เช่น ใช้เป็นอาหาร และเพื่อใช้แลกเปลี่ยนสินค้ากัน เป็นต้น	- ตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มมีปริมาณลดลง จากหลายสาเหตุ เช่น การใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย การใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ การใช้สารเบื่อเมา การใช้ไฟฟ้าช็อต อวนรุน เป็นต้น และการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากระวะ	- มีการเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนเป็นอย่างมากเพราะสัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด ประกอบกับสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของทะเลสาบได้เสื่อมโทรมลงไปมาก ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพประมงของชุมชน และชาวประมงเริ่มมีจำนวนลดลง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 5.1(ต่อ)

สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม	ก่อนปี พ.ศ.2500	ช่วงปี พ.ศ.2500-2519	ผลกระทบช่วงปี พ.ศ. 2520-2547(ปัจจุบัน)
- เครื่องมือจับสัตว์น้ำ	- เครื่องมือประมงที่ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ชาวบ้านใช้และมีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน เป็นเครื่องมือที่ไม่สลับซับซ้อน ได้แก่ แห สุ่ม ไซ ยอ เบ็ด เป็นต้น	- มีการนำเครื่องมือทันสมัยเข้ามาใช้ ได้แก่ เรือหางยาว อวนความยาวประมาณ 1,000–1,500 เมตร มีการทำประมงโดยใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เช่น การใช้สารเบื่อเมา (โล่ติ้น) การใช้กระแสไฟฟ้า และอวนรุน เป็นต้น และมีผู้ประกอบอาชีพประมงเพิ่มมากขึ้น	- มีการนำเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมาใช้มากขึ้น เช่น อวนขนาดใหญ่ มีการเพิ่มขนาดตาอวนให้เล็กลง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือทำลายล้าง อย่างไรก็ตามผลจับที่ได้ก็ไม่ได้มีปริมาณที่เพิ่มขึ้น เครื่องมือประมงพื้นบ้านหลายๆชนิดค่อยๆสูญหายไป
- ความรู้ในการจับสัตว์น้ำ	- ความรู้ต่างๆเป็นความรู้ที่ได้มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยใช้การสังเกตธรรมชาติรอบๆตัว ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตธรรมชาติของลม คลื่น ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้สามารถที่จะเรียนรู้ได้จากผู้อาวุโสในครอบครัว และในหมู่บ้าน	- ไม่ได้อาศัยหรือพึ่งพาธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ชาวประมงได้นำเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ควบคู่กับการทำประมง เช่น การนำเรือหางยาวมาใช้ ทำให้สามารถออกหาปลาได้ไกลขึ้น และติดตามฝูงปลาได้นานขึ้น	- ความรู้พื้นบ้านบางอย่างได้สูญหายไปเพราะสภาพของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้สัตว์น้ำบางชนิดสูญหายไป เช่น ความรู้ในการจับปลากระเบน และมีการคิดค้นเครื่องมือและหาวิธีการทำประมงแบบใหม่ เช่น ไซชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า"ไซผี"

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 5.1(ต่อ)

สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม	ก่อนปี พ.ศ.2500	ช่วงปี พ.ศ.2500-2519	ผลกระทบช่วงปี พ.ศ. 2520-2547(ปัจจุบัน)
ความสัมพันธ์ทางสังคม - ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	- สถาบันครอบครัวของชาวประมงในอดีตมีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก สมาชิกทุกคนภายในครอบครัวมีส่วนร่วมและช่วยกันในการทำมาหากิน ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความอบอุ่น	- มีการนำเปลี่ยนเครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีการกู้หนี้ยืมสินในช่วง พ.ศ.2517 ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มลดลง ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปทำประมงโดยใช้ระยะเวลาที่นาน บ่อยและไกลขึ้น บางครัวเรือนต้องออกไปทำประมงทั้งเช้าและเย็น ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มมีปัญหา คนหนุ่มสาวเริ่มออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน	- ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้น้อยมาก ทำให้มีรายได้น้อย มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น บางรายต้องเปลี่ยนอาชีพหรือทิ้งบ้านเรือนไปประกอบอาชีพอื่น เช่น เป็นแรงงานในเขตเมืองหรือไม่ก็ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปสัตว์น้ำ บ้างก็อพยพเข้าไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ ส่วนคนสูงอายุยังคงอยู่ในชุมชนพยายามที่จะสืบทอดอาชีพประมงต่อไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว
- ความสัมพันธ์ภายในชุมชน	- ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อและมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านเชื่อว่าต่างคนต่างไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การสร้างเรือ การช่วยกันในการทำประมง การร่วมกันตัดไม้เพื่อใช้ในการสร้างบ้านเป็นต้น	- เกิดความขัดแย้งกันของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เนื่องจากการทำประมงด้วยเครื่องมือที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ เรืออวนรุน ไปทำลายเครื่องมือประมงพื้นบ้านของชาวบ้านให้ได้รับความเสียหาย มีการแย่งชิงพื้นที่ทำมาหากินกันมาก ความเอื้อเฟื้อกันของชาวบ้านเริ่มลดลง	- ชาวบ้านหากินลำบาก รายได้ลดลง หนี้สินเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการลักลอบทำประมงโดยใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย มีการลักขโมยสัตว์น้ำ เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน ชาวประมงเรียกร้องให้มีการรื้อถอนเขื่อนฯ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวประมงกับชาวนาและหน่วยงานของรัฐ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 5.1(ต่อ)

สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม	ก่อนปี พ.ศ.2500	ช่วงปี พ.ศ.2500-2519	ผลกระทบช่วงปี พ.ศ. 2520-2547(ปัจจุบัน)
การจัดการทรัพยากร	- รูปแบบการจัดการทรัพยากรจะขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรซึ่งไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน แต่จะแฝงอยู่กับความเชื่อประเพณี และธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ	- การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมีลักษณะที่มุ่งประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว มิได้คำนึงถึงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปในทางลบทั้งในแง่การลดลงของชนิดและปริมาณทรัพยากร แต่ผลของการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมยังไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมากนักอาจเป็นเพราะปริมาณทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบโดยรวมยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่	- เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การจัดการทรัพยากรของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การอนุรักษ์มากขึ้น มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเลสาบ มีการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์เป็นการชั่วคราว มี"ประมงอาสา" เข้ามาดูแลเขตอนุรักษ์ และต่อมาก็ได้มีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น "ชมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอสทิงพระ" ขึ้นในที่สุด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ในอดีตชาวบ้านในชุมชนตำบลดูขุดนั้นมีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในอดีตนั้นมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบ จึงทำให้ชาวบ้านในตำบลดูขุดส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก การดำรงชีวิตของชาวบ้านอยู่ได้ด้วยฐานทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านมีการเรียนรู้ที่จะพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบโดยไม่เป็นการทำลายทรัพยากรและเปิดโอกาสให้ทรัพยากรได้มีการฟื้นตัวได้ ดังจะเห็นได้จากเครื่องมือประมงของชาวบ้านในอดีตนั้นจะเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่มีความเรียบง่าย เครื่องมือแต่ละชนิดจะเลือกจับเฉพาะสัตว์น้ำที่ได้ขนาดเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านจะใช้เครื่องมือประมงแต่ละชนิดหมุนเวียนกันไปในการจับสัตว์น้ำที่มีตามฤดูกาล และความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในทะเลสาบนี่เองก็มีผลเกี่ยวโยงไปถึงความสัมพันธ์และความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวของชาวประมงไปด้วย และยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชน เพราะความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำทำให้ชาวบ้านทุกคนสามารถจับสัตว์น้ำได้โดยไม่มีการแก่งแย่งกัน ชาวบ้านในชุมชนจึงมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าในบางครั้งจะมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนชาวบ้านก็สามารถที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นได้ โดยเมื่อมีปัญหาหรือข้อพิพาทเกิดขึ้นชาวบ้านจะมีการรับมือและแก้ปัญหากันเองโดยที่ผู้อาวุโสจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทุกคน นอกจากนี้ชุมชนยังมีกฎระเบียบต่างๆที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตคอยควบคุมพฤติกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาวบ้านในชุมชนอยู่ เช่น ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่อง “ทวดทะเล” หรือ “ผีทะเล” เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของความเชื่อที่เป็นการห้ามทำลายธรรมชาติ คนที่ไม่เชื่อก็จะถูกลงโทษ และถูกประณามจากชาวบ้านในชุมชน

ในระยะต่อมาเนื่องจากนโยบายการพัฒนาประเทศของประเทศไทยตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกๆเป็นต้นมานั้น มีการมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออกโดยเฉพาะสินค้าการเกษตรเพิ่มมากขึ้น มีการผลิตพืชและสัตว์แบบเชิงเดี่ยวเป็นจำนวนมาก และมีการเน้นการพัฒนาชนบทในด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆมากมาย เช่น ไฟฟ้า ถนน เขื่อน การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ในช่วงนี้เองรัฐต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ราบตอนบนของทะเลสาบสงขลาให้เป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญของพื้นที่ภาคใต้ โดยทางกรมชลประทานได้ทำการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะขึ้นเพื่อนำน้ำจืดจากลำคลองระวะ และบางส่วนของทะเลสาบตอนบนไปใช้ประโยชน์เพื่อรองรับการเพาะปลูกดังกล่าว การกระทำดังกล่าวมีทั้งกลุ่มที่ได้ประโยชน์และกลุ่มที่เสียประโยชน์ควบคู่กันไป โดยกลุ่มที่ได้ประโยชน์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ได้แก่ เกษตรกรที่มีอาชีพในการทำนาทางตอนบนของทะเลสาบสงขลา ส่วนกลุ่มผู้ที่เสียประโยชน์จากการสร้างเขื่อนฯ ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของพื้นที่รอบๆทะเลสาบสงขลา มีวิถีชีวิตผูกพันและต้องพึ่งพาฐานทรัพยากรจากท้องทะเลสาบในการดำรงชีวิต ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงใดๆที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบนั้นย่อมจะต้องส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศสานต์(ม.ป.ป.) ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่นั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นจะส่งผลกระทบทั้งด้านบวก และผลกระทบด้านลบต่อประชากรที่เกี่ยวข้องหลายกลุ่มด้วยกัน ทั้งกลุ่มที่สูญเสียประโยชน์ และกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ด้วยในคราวเดียวกัน

การสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มที่ปากระวะนั้นเป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศในทะเลสาบเป็นอย่างมาก เพราะพบว่าคลองระวะเป็นเส้นทางไหลเข้า-ออกของน้ำเค็มและน้ำจืดของทะเลสาบสงขลา จากลักษณะดังกล่าวมีผลทำให้ทะเลสาบสงขลามีระบบนิเวศที่หลากหลายเป็นทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ส่งผลทำให้ทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดหมุนกันตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังพบว่าคลองระวะยังเป็นเส้นทางอพยพ เข้ามาเจริญเติบโต และวางไข่ของสัตว์น้ำจากทะเลอ่าวไทยเข้ามายังทะเลสาบสงขลาอีกด้วย ซึ่งในช่วงระยะแรกหลังจากมีการสร้างเขื่อนผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศของทะเลสาบสงลานั้นยังไม่เห็นผลชัดเจนเท่าใดนัก ทั้งนี้เป็นเพราะทรัพยากรในทะเลสาบยังมีความสมบูรณ์อยู่มากและยังมีความสามารถในการรองรับอยู่ ทะเลสาบสามารถที่จะฟื้นตัวได้อยู่ แต่ภายหลังจากมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มปากระวะไปแล้วประมาณ 5-6 ปี ผลกระทบก็ส่งผลให้เห็นชัดเจนขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบเริ่มลดจำนวนลง และบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากทะเลสาบ เช่น ปลาพรหม ปลาตุ่ม ปลาฝักพร้า ปลาควาย ปลาเหลียบ ปลาโคบมัน ปลาทราย เป็นต้น ส่วน กุ้ง ปลา ชนิดต่างๆก็พอจะยังมีบ้างแต่ลดน้อยลงไปมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากเขื่อนฯเป็นตัวปิดกั้นการเข้ามาของสัตว์น้ำและทำให้น้ำในลำคลองระวะและในทะเลสาบสงขลาตอนบนมีสภาพเป็นน้ำจืดอย่างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในทะเลสาบ โดยเฉพาะสัตว์น้ำกร่อย และสัตว์น้ำเค็ม และจากสภาพน้ำที่เป็นน้ำจืดนี้ยังเอื้ออำนวยให้วัชพืชน้ำมีการเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วเพราะไม่มีน้ำเค็มเข้ามาชะล้างและทำลายวัชพืชเหมือนกับเช่นในอดีต นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงระบบการไหลเวียนของน้ำยังมีผลทำให้ทะเลสาบตื้นเขินรวดเร็วยิ่งขึ้นเพราะน้ำในทะเลสาบจะมีสภาพที่นิ่ง ทำให้ดินตะกอนที่ถูกชะล้างลงสู่ทะเลสาบนั้นสามารถตกตะกอนได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์(ม.ป.ป.) ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจเกิดได้สองลักษณะ คือ หนึ่งตามกระบวนการตามธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำ การสร้างถนน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมจะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต เนื่องจากสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะ หากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเป็นไปอย่างกะทันหัน รวดเร็ว รุนแรง และต่อเนื่อง สิ่งมีชีวิตก็ไม่สามารถจะปรับตัวได้ทัน จนในที่สุดสิ่งมีชีวิตบางชนิดหรือทั้งหมดก็ไม่อาจที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยได้ยกตัวอย่างการสร้างเขื่อนอัสวันในประเทศอียิปต์ว่า เป็นการที่ไปลดปริมาณการไหลของน้ำจืดที่เคยไหลลงสู่ปากแม่น้ำอันเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนขวางกั้นแม่น้ำทำให้ความเค็มของบริเวณปากแม่น้ำเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้แหล่งเลี้ยงตัวอ่อนตามธรรมชาติของกุ้ง และปลาทะเลหายไป ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยแม่น้ำดังกล่าวในการดำรงชีวิตได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ชาญชัย สีห์ประเสริฐ(2543) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายหลังการสร้างถนนสายใหม่ ซึ่งพบว่า ภายหลังจากมีการสร้างถนนใหม่ซึ่งเปลี่ยนจากถนนลูกรังขนาดเล็กมาเป็นถนนลาดยางขนาดใหญ่ทำให้ลักษณะทางด้านกายภาพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง เช่น การขยายพื้นที่ทำการเกษตร เป็นผลให้พื้นที่ป่าไม้ของชุมชนและบริเวณรอบชุมชนลดจำนวนลง

นอกจากการสร้างเขื่อนกั้นน้ำปากระวะจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศทะเลสาบ และการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำแล้วยังมีผลกระทบเกี่ยวพันเป็นลูกโซ่ไปถึงการประกอบอาชีพประมงของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ในชุมชนตำบลคูขุดอีกด้วย เพราะเมื่อมีการสร้างเขื่อนฯขึ้นมา ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้สัตว์น้ำในทะเลสาบที่เคยมีอยู่มากมายกลับลดจำนวนลงไป ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อชาวประมงพื้นบ้านในตำบลคูขุดที่ต้องอาศัยทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบเพื่อการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านต้องมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องมือประมงโดยมีการนำเอาเครื่องมือประมงที่ทันสมัยเข้ามาใช้ และบางรายมีการเพิ่มชนิดของเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงให้มีความหลากหลายมายิ่งขึ้นเพื่อต้องการจับสัตว์น้ำให้ได้มากขึ้น แต่ผลผลิตของสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ก็ไม่ได้มีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใด ทำให้ชาวบ้านมีการแย่งชิงทรัพยากรสัตว์น้ำกันเป็นอย่างมาก เมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวบ้านจึงทำให้ชาวบ้านบางรายต้องเลิกอาชีพประมงไป และได้ออกไปแสวงหาอาชีพใหม่นอกชุมชน เช่น ไปเป็นแรงงานราคาถูกและไปเป็นกรรมกรในเขตเมือง ซึ่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในสังคม เช่น ในสถาบันครอบครัวทำให้สมาชิกในครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก พบหน้าและพูดคุยกันน้อยลง ความอบอุ่นของครอบครัวลดน้อยลงตามไปด้วย ส่วนความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนนั้น มีผลทำให้มีการร่วมกันกิจกรรมลดน้อยลง ความเอื้อเฟื้อ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เกื้อกูลกันของสมาชิกในสังคมลดลง สมาชิกในชุมชนต่างคนต่างอยู่และมีความเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น จากผลกระทบที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับแนวความคิดของ มนัส สุวรรณ(2524) ที่ได้กล่าวถึงผลกระทบและความเสียหายอันเกิดจากโครงการพัฒนาที่มีต่อประชาชน และสิ่งแวดล้อม ว่าสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ความเสียหายที่สามารถวัดได้ในรูปตัวเงิน เช่น ความเสียหายจากการก่อสร้าง การถากถางพื้นที่ เป็นต้น และความเสียหายที่ไม่อาจวัดได้ในรูปของตัวเงิน แต่เกี่ยวพันกับการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สังคมมนุษย์ อาทิ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศ การสูญสิ้นทางชีววิทยา การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ สนิท สมัครการ(2525:42) ได้ศึกษาถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยสามารถจำแนกได้ 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ภายในชุมชน เช่น ที่ตั้งของชุมชน สภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน เช่น การสาธารณูปโภค เมื่อรัฐได้ดำเนินการพัฒนาโดยการรัดเร่งสร้างถนน ไฟฟ้า โรงเรียน เขื่อน ฯลฯ ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น แต่การกระทำดังกล่าวก็ยังส่งผลกระทบทางด้านลบตามมาอีกด้วย และนอกจากนั้นแล้วการศึกษาของ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี(2537:208)ซึ่งได้สรุปไว้ว่า ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และวัฒนธรรม จากโครงการพัฒนาชนบทของรัฐนั้น ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทที่เด่นๆก็มี ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกห่างเหินกันไป ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านก็ลดความเข้มข้นและเหนียวแน่นลงไป ทำให้ไม่ค่อยช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนแต่ก่อน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงมาจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของภาครัฐ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนใหญ่แล้วโครงการพัฒนาต่างๆของภาครัฐมักจะไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความไม่เข้าใจปัญหาในพื้นที่อย่างแท้จริง หรือการแก้ปัญหาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการจริงๆของชาวบ้านในพื้นที่ และสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งของความล้มเหลวของโครงการพัฒนาต่างๆน่าจะเกิดมาจากการขาดการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ และไม่ครอบคลุมกลุ่มคนในหลายๆ อาชีพในพื้นที่ที่อาจจะได้รับผลกระทบจากโครงการตามไปด้วย โดยมองแค่เพียงผลประโยชน์ของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้จะเห็นว่าการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเต็มปากระวะนั้นเอื้อประโยชน์ทำให้ชาวนาสามารถเพิ่มพื้นที่ในการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงกลุ่มบุคคลอาชีพอื่นๆที่อาจจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐควรมีการศึกษาผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบและครอบคลุมทุกๆประเด็นของผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะการศึกษาผลกระทบทางสังคมที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงพัฒนาต่างๆ ซึ่ง เธียรชัย ณ นคร(อ้างในสถาบันนโยบายการศึกษา)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ได้เสนอแนวคิดที่ให้ความสำคัญของผลกระทบทางสังคม(SIA) กล่าวคือ ในปัจจุบันการดำเนินงานของโครงการขนาดใหญ่หลายๆโครงการนั้นยังคงขาดการมองผลกระทบในมิติทางสังคมที่อาจจะหรือได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงควรมีการผลักดันให้มีการศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมในโครงการที่น่าจะมีผลกระทบโดยเฉพาะต่อชุมชนและวิถีในการดำเนินชีวิต โดยแยกศึกษาออกต่างหาก นอกจากนั้นแล้วยังควรพยายามที่จะมุ่งเน้นแนวทางที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้และแก้ปัญหาของภาครัฐ รวมถึงการให้ประชาชนเข้ามาร่วมรับรู้การดำเนินงานของโครงการพัฒนาต่างๆในทุกๆขั้นตอน เพื่อประโยชน์สุขกับกลุ่มบุคคลทุกๆฝ่าย

จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นเป็นเสมือนแรงผลักดันที่ทำให้ชาวบ้านในตำบลดูขุดเริ่มมีการปรับตัวและมีความตระหนักถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดมากขึ้น ชาวบ้านมีความพยายามที่จะคิดค้นและหาแนวทางในการที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับทะเลสาบ และเป็นที่มาที่ทำให้เกิดมีการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน เพื่อพยายามที่จะหาแนวทางในการที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลากลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเช่นกับในอดีต โดยชาวบ้านได้รวมตัวกันทำการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำขึ้นภายในหมู่บ้าน และมีการจัดตั้งกลุ่ม“ประมงอาสา” เข้ามาดูแล มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเลสาบ เป็นต้น จากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านเพียงไม่กี่คนภายในหมู่บ้านในอดีต จนถึงในปัจจุบันนี้ปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวบ้านสามารถจับได้เริ่มมีปริมาณมากขึ้น ทะเลสาบเริ่มกลับมามีความสมบูรณ์ จึงทำให้มีชาวบ้านทั้งในชุมชนเองและหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามารวมกลุ่มกันมากยิ่งขึ้นและในที่สุดจึงได้มีการจัดตั้งเป็น “ชมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอสทิงพระ” ขึ้น นอกจากนี้ยังได้มีการรวมตัวกันเป็นรูปของเครือข่ายกับชุมชนประมงอื่นๆรอบๆพื้นที่ทะเลสาบสงขลาอีกด้วย เพื่อที่จะทำให้มีศักยภาพในการที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งหากมองในอีกแง่มุมหนึ่งนั้นการรวมกลุ่มกันดังกล่าวเปรียบเสมือนกับเป็นการรวมตัวกันเพื่อเป็นการสร้างอำนาจในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของชาวบ้าน และยังเปรียบเสมือนกับเป็นการสร้างอำนาจขึ้นมาเพื่อต่อรองกับอำนาจของภาครัฐก็ว่าได้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปสู่แนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆของรัฐในอนาคต เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป คือ

1.) ก่อนที่จะดำเนินโครงการพัฒนาควรที่จะทำการศึกษาความต้องการที่เป็นข้อเท็จจริงจากชุมชนอย่างละเอียด ว่าชาวบ้านมีความต้องการให้รัฐแก้ปัญหาในเรื่องใดและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ก่อนที่จะมีการดำเนินการโครงการพัฒนาใดๆเกิดขึ้น

2.) ในการจะดำเนินการก่อสร้างโครงการพัฒนาขึ้นมาควรที่จะมีการประเมินผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม อย่างครบถ้วนเพื่อลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา และควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานของโครงการในทุกๆขั้นตอนเพื่อลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน

3.) ชุมชนและองค์กรของชาวบ้านนับว่ามีความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยหากองค์กรมีความเข้มแข็งและชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคีกันก็จะทำให้เกิดเป็นพลังที่แข็งแกร่งในการที่จะช่วยกันปกป้องทรัพย์สมบัติของท้องถิ่น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved